

**ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ДОТООД ХЯНАЛТ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН
АЛБАНЫ ҮҮСЭЛ ХӨГЖИЛ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ,
ЦААШДЫН ЧИГ ХАНДЛАГА**

З.Дашдаваа

Хууль сахиулахын их сургуулийн, Цагдаагийн
сургуулийн захирал, цагдаагийн хурандаа

Манай улсад 1990 онд өрнөсөн улс төр, нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлтийн дагуу Засгийн газрын шийдвэрээр Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газрыг Цагдаагийн Ерөнхий Газар болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна.

1992 онд Монгол Улсын шинэ Үндсэн хууль батлагдаж түүнд нийцүүлэн “Монгол улсын Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль”¹ шинээр батлагдан гарсан нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр болоод зогсохгүй эрх зүйн шинэчлэлтийн чухал алхам болсон юм.

Энэ хууль нь орчин үеийн цагдаагийн байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны үндсэн зарчим, зорилго, зорилт, үндсэн үүрэг, бүрэн эрх, үйл ажиллагааны эрх зүйн арга хэлбэрийг тодорхойлсон анхны төрөлжсөн хууль болсон бөгөөд цагдаагийн байгууллага нь үйл ажиллагаагаа хуулийг дээдлэх, шударга ёс, тэгш байдлыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх зарчмаар явуулах эрх зүйн үндэс бүрдэж, улмаар гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах үүргээ нэр төртэй биелүүлэн ажиллаж ирсэн юм.

Тус хуулинд Цагдаагийн төв байгууллага нь цагдаагийн нийт байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаанд, цагдаагийн байгууллагын дарга, захирагч нар тухайн байгууллагын алба хаагчийн өдөр тутмын ажилд дотоодын хяналт тавьж хууль тогтоомж, цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүйн шаардлага, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих явдалтай тэмцэж шалтгаан, нөхцлийг арилгах арга хэмжээ авна² гэж тусгайлан заасан нь өнөөгийн Дотоод хяналт- Аюулгүй аюулгүй байдлын газар байгууллагдах анхны эрх зүйн зохицуулалт болсон байна.

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь үндсэн үүрэг, зорилгоо биелүүлэн ажиллаж байгаа ч гэсэн зарим тохиолдолд алба хаагчдын дотроос гэмт хэрэг үйлдэх, зөрчил гаргах, архидан согтуурах, иргэдийн өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлт,мэдээллийг шалгахгүй дарагдуулах, иргэдээс эд зүйл хурааж авахдаа тогтоосон журам зөрчих, хураасан эд зүйлээ ашиглах, үрэгдүүлэх зэргээр хууль тогтоомж зөрчих явдал гарч байжээ.

Иймд цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд дотоодын хяналтын үр нөлөөг дээшлүүлэх, ажилтан нарын ажлын идэвхи санаачлагыг өрнүүлэх, ажлын хариуцлага, сахилга, цэрэгжилт, жагсаалч байдлыг сайжруулахад гол үйл ажиллагаагаа чиглүүлж ажиллах үүрэг бүхий хяналт шалгалтын нэгж бий болох хэрэгцээ шаардлага зүй ёсоор урган гарч ирсэн юм. Энэхүү ажлын хүрээнд Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар³ цагдаагийн анги, байгууллагын ажилд туслах, шалган зааварлах үүрэг бүхий анхны тусгай тасаг байгуулагдсан нь одоогийн Дотоод хяналт аюулгүй байдлын газрын үндэс суурь нь болж үйл ажиллагаагаа явуулах эхлэл нь болсон байна.

Тус тушаалаар тусгай тасаг нь тасгийн дарга 1, зохион байгуулагч 6, санхүүгийн хяналт шалгалтын байцаагч 4, нийт 11 орон тоотойгоор ажлын гараагаа эхэлж байсан түүхтэй байна.

Тусгай тасаг нь Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд Монгол улсын хууль, бусад хууль тогтоомж, Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаал, даалгавар, даргын зөвлөлийн хурлын шийдвэр мөн газрын бодлого, зорилт хэрхэн хэрэгжиж байгаа байдал, аж ахуй

¹Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль 1993 оны 12-р сарын 02-нд батлагдсан 8 бүлэг, 53 зүйлтэй хууль юм. Энэ хууль 1994 оны 01-р сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдсөн.

² Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 8-р бүлгийн 51-р зүйл

³ЦЕГ-ын 1993 оны 01-р сарын 09-ны өдрийн 05 тоот тушаал

санхүүгийн ажиллагааг газар дээр нь биечлэн танилцан, шалгаж гарсан зөрчил дутагдлыг шуурхай арилгуулах ажлыг цаг алдалгүй зохион байгуулж, хэрэгжүүлэхэд үйл ажиллагаагаа чиглүүлэн шууд чиглүүлэн ажиллаж иржээ.

Мөн шаардлагатай тохиолдолд цагдаагийн байгууллагын ажилтны хууль бус ажиллагааны тухай иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдол, мэдээлэл, шүүхийн энгийн магадлал, прокурорын мэдэгдэл, цагдаагийн ажилтны эрүүл мэнд, эрх ашгийг хохироосон үйлдэл зэргийг шалгаж холбогдох арга хэмжээг авах ажлыг зохион байгуулах үүргийг гүйцэтгэж байсан юм.

Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар⁴ тусгай тасгийн анхны дүрмийг баталсан нь үйл ажиллагааг нь зохицуулсан анхны эрх зүйн баримт бичиг болжээ.

Тус тасгийн бүтэц, зохион байгуулалтанд өөрчлөлт оруулах зорилгоор Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаал⁵ гарч улмаар бүтэц, зохион байгуулалт, орон тоог шинэчлэн баталсан байна.

Тус тушаалаар тусгай тасгийг хяналт, шалгалтын тусгай тасаг болгон өөрчилж дарга 1, зохион байгуулагч 6, санхүүгийн хяналт шалгалтын ахлах байцаагч 3, бүгд 10 орон тоотойгоор ажиллуулахаар шийдвэрлэж байсан байна.

Хяналт, шалгалтын тусгай тасгийн үйл ажиллагаандаа баримтлах эрх зүйн баримт бичгийг Цагдаагийн ерөнхий газрын тушаалаар⁶ шинэчлэн баталж мөрдлөг болгон ажиллуулсан байна. Тус тушаалын 1-р хавсралтаар хяналт шалгалтын тусгай тасгийн дүрэм, 2-р хавсралтаар цагдаагийн анги байгууллага, алба хаагчдын ажлыг шалгах нэгдсэн удирдамжийг батлуулсан бөгөөд Цагдаагийн ерөнхий газрын иж бүрэн шалгалтыг байгууллага, албадад 3 жилд 1 удаа хийж тодорхой хугацааны дараа биелэлтийн шалгалт хийж байхаар дүрэмд тусгаж өгчээ.

Хяналт шалгалтын тусгай тасгийн дүрмийг цаг үе, нийгмийн хөгжил, хууль тогтоомж, эрх зүйн актын өөрчлөлттэй холбогдуулан Цагдаагийн ерөнхий даргын тушаалаар⁷ шинэчлэн өөрчлөн боловсронгуй болгож үйл ажиллагаанд нь баримтлуулан ажиллуулжээ.

Цагдаагийн байгууллагын хяналт, шалгалтын нэр нөлөө, ач холбогдлыг удирдлагаас харгалзан үзэж хяналт шалгалтын тусгай тасгийг Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар⁸ хяналт шалгалтын хэлтэс болгон өргөтгөн зохион байгуулжээ.

Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар⁹ Цагдаагийн ерөнхий газрын төв аппаратын бүтцэд өөрчлөлт орсонтой холбогдуулан Хяналт шалгалтын хэлтсийг Дотоод хяналт шалгалт, аюулгүй байдлын хэлтэс болгон өөрчлөн байгуулсан байна.

Тус тушаал гарсантай холбогдуулан Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар¹⁰ Дотоод хяналт шалгалт, аюулгүй байдлын хэлтсийн дүрмийг шинэчлэн баталж үйл ажиллагаандаа мөрдүүлэх ажлыг зохион байгуулж биелэлтэнд хяналт тавьж ажилласан байна.

Хэлтсийн дүрэм шинэчлэн батлагдсантай холбогдуулан төв, орон нутгийн цагдаагийн газар, хэлтсээс дотоод хяналт шалгалт, аюулгүй байдал хариуцсан ажилтнуудыг томилуулах саналыг авч, нэгтгэн Цагдаагийн ерөнхий газрын удирдлагад танилцуулж улмаар ЦЕГ-ын даргын тушаалаар¹¹ төв, орон нутагт дотоод ажил, хяналт шалгалт хариуцсан байцаагч нарын томилуулан ажиллуулсан байна.

Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар¹² Дотоод хяналт шалгалт, аюулгүй байдлын хэлтсийг Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газар болгон шинэчлэн зохион байгуулсан байна. Тус зохион байгуулалтаар дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газар нь:

- Хяналт шалгалт, дотоод аудитын хэлтэс
- Аюулгүй байдлын хэлтэс
- Төрийн нууц, шифрийн харилцааны тасаг гэсэн нэгжтэйгээр үйл ажиллагаагаа чиглүүлэн ажилласан байна.

⁴ЦЕГ-ын 1993 оны 02-р сарын 09-ны өдрийн 35 тоот тушаал

⁵ЦЕГ-ын 1997 оны 07-р сарын 14-ний өдрийн 165 тоот тушаал

⁶ЦЕГ-ын 1998 оны 04-р сарын 13-ны өдрийн 61 тоот тушаал

⁷ЦЕГ-ын 2005 оны 02-р сарын 22-ны өдрийн 86 тоот тушаал

⁸ЦЕГ-ын 2005 оны 06-р сарын 27-ны өдрийн 301 тоот тушаал

⁹ЦЕГ-ын 2006 оны 12-р сарын 29-ний өдрийн 618 тоот тушаал

¹⁰ЦЕГ-ын 2007 оны 12-р сарын 12-ны өдрийн 526 тоот тушаал

¹¹ЦЕГ-ын 2013 оны 04-р сарын 22-ны өдрийн 252 тоот тушаал

¹²ЦЕГ-ын 2013 оны 12-р сарын 31-ний өдрийн тушаал

Хууль зүйн сайдын тушаалаар¹³Цагдаагийн байгууллагын зохион байгуулалтын бүтцийг баталсан бөгөөд энэхүү бүтцэд Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газрыг шинэчлэн зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан байна. Үүнд:

- Хяналт шалгалтын хэлтэс
- Хяналт- шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын хэлтэс
- Аюулгүй байдлын хэлтэс
- Тусгай субъектийн гэмт хэргийг мөрдөх хэлтэс
- Төрийн нууц, шифрийн харилцааны тасаг
 - Ёс журмын хэсэг гэсэн нэгжтэйгээр үйл ажиллагаагаа зохион байгуулан ажиллаж иржээ.

Мөн Хууль зүйн сайдын тушаалаар¹⁴ Цагдаагийн байгууллагын зохион байгуулалтын бүтцийг дахин шинэчлэн баталсан бөгөөд энэхүү ажлын хүрээнд Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газрыг дараах бүтэц, зохион байгуулалттай байхаар тусгаж өгчээ. Үүнд:

- Хяналт шалгалт, үнэлгээ, дотоод аудитын хэлтэс
 - Аюулгүй байдал, төрийн нууц, шифрийн харилцааны хэлтэс гэсэн нэгжтэйгээр өнөөдрийг хүртэл үйл ажиллагаагаа зохион байгуулан ажиллаж байна.

Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газар нь үүсэн байгуулагдсан цагаасаа төв, орон нутгийн цагдаа, дотоодын цэргийн байгууллагад төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус шалгалт хийх, алба хаагчтай холбоотой гомдол мэдээлэлд албаны шалгалт явуулах, байгууллага, алба хаагчдын аюулгүй байдлыг хангах, түүний гэр бүлийн гишүүдийн амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөнд халдах, хүч хэрэглэх, заналхийллээс хамгаалах, хүний нөөцийн ажилд дэмжлэг үзүүлэх, алба хаагчдыг гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэн эрх бүхий албан тушаалтанд биелэлтийг тайлагнан ажиллаж ирсэн юм.

Цагдаагийн ерөнхий газар нь цагдаагийн нийт байгууллага, алба хаагчдад дотоод хяналт тавихын зэрэгцээ цагдаагийн өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хуулийн хэрэгжилтийг хангаж тайлан тавих эрх хэмжээг нэгж, байгууллага хариуцсан удирдах албан тушаалтанд олгосон байдаг.

Энэхүү чиг үүргийг төв удирдлагын түвшинд Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газар нь хариуцан хэрэгжүүлэн зохион байгуулж ирсэн бөгөөд дараах ажил үүргийг гүйцэтгэдэг байна. Үүнд:

- Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд эрсдлийн үнэлгээ удирдлага, үнэлгээ, шинжилгээг нэгтгэн зохион байгуулж мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах
- Цагдаагийн байгууллагын төсөв, санхүүгийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, төсвийн үр ашигтай зарцуулалт, ил тод байдлыг хянан шалгах, дүн шинжилгээ хийх
- Албан хаагч, ажилтныг хүний эрх, эрх чөлөө,хууль, ёс зүй зөрчихөөс сэргийлэх, илрүүлж шалгах, таслан зогсоох, шалтгаан нөхцлийг судалж мэдээлэлийн сан бүрдүүлэх, албан тушаалтны хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг бүртгэж хянан шалгах, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх зэрэг үйл ажиллагааг тус тус явуулж байна.

Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд:“Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид тавих ёс зүй, мэргэжлийн чадвар, хариуцлага, хууль сахин биелүүлэх шаардлагыг өндөр түвшинд байлгаж дотоод аюулгүй байдлыг хангана.”

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт: “Хууль сахиулах байгууллагыг авлигаас ангид, хариуцлагатай, хяналттай, нээлттэй, ил тод, иргэнд ойрхон болгож төлөвшүүлнэ.”¹⁵ гэж тус тус хууль сахиулах байгууллага болон алба хаагчийн үүрэг, хариуцлагыг тусгайлан тодотгон зааж өгсөн байна.

Дээр дурдсан үзэл баримтлал, үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн агуулга, үзэл санаанд тулгуурлан Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын газар нь өөрийн үйл ажиллагаандаа дараах

¹³Хууль зүйн сайдын 2014 оны 10-р сарын 06-ны өдрийн А/167 тоот тушаал

¹⁴Хууль зүйн сайдын 2015 оны 04-р сарын 28-ны өдрийн А/89тоот тушаал

¹⁵2012-2016 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр

чиг хандлагыг баримтлан ажиллахаар хэтийн зорилго дэвшүүлэн ажиллаж байна. Үүнд:

- Дотоод хяналтад суурилсан цагдаагийн үйл ажиллагааг хөгжүүлж Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөр, Цагдаагийн хөгжлийн стратегийн зорилго, зорилтыг хангах
- Иргэний зөвлөлийг олон улсын жишиг хандлагад нийцүүлэн хөгжүүлж бэхжүүлэхэд туслах
- Байгууллагын дотоод хяналтын үйл ажиллагаанд удирдах албан тушаалтнаас гадна ажилтнуудын оролцоо түвшинг тодорхойлох, авлигагүй орчин бий болгох
- Цагдаагийн байгууллага, алба хаагчийн бие даасан хараат бус байдлыг бэхжүүлж улс төр, бизнесийн бүлэглэл, эрх мэдэл, албан тушаалтны болон бусад нөлөөллөөс ангид байлгах

Хуулиар нууцалснаас бусад цагдаагийн үйл ажиллагаа, төсөв санхүүжилтийн ил тод байдлыг улам бүр бэхжүүлэх гэж тус тус тусгайлан тодотгож өгчээ.